

Nr 32

Av herr **Palm m. fl.** om det framtida skolbyggandet.

(Lika lydande med motion nr 11 i Första kammaren)

Det har av olika undersökningar framgått att våra lärare för närvarande ofta och i stigande omfattning tvingats använda en stor del av den för undervisning avsedda tiden till att korrigera elever och återställa ordningen i sina klasser. Undervisningen blir lidande med sämre studieresultat som följd. Skolmiljön ger inte heller eleverna det fostrande moment som avsetts. Det effektivaste medlet att råda bot på detta missförhållande är att antalet elever per klass nedbringas. Undervisningen kan då ske effektivt och med så få disciplinärt störande inslag som möjligt. Läraren får möjlighet att koncentrera sig på sin väsentligaste uppgift, nämligen att bibringa eleverna kunskaper och fostran. Eleverna å sin sida kan koncentrera sig på kunskapsinhämtandet. De får i större utsträckning personlig lärarhandledning. De bibringas lättare en positiv känsla för skolmiljön och ordnade arbetsformer.

Krav på mindre klasser har vid upprepade tillfällen framförts inte minst från lärarhåll. Skolöverstyrelsen har understrukit behovet, och även riksdagen har framhållit nödvändigheten av mindre klasser och uttalat att en minskning av elevantalet är att betrakta som "den angelägnaste skolreformen". Målsmännen finner en förbättring absolut nödvändig.

Frågan om ett lägre antal elever i klasserna har enligt vår mening ej i och för sig samband med någon viss skolorganisation. Små klasser har ett egenvärde när de möjliggör en betydande höjning av standarden i skolarbetet. Detta gäller såväl obligatorisk skola, som realskola och gymnasium. I det följande avser vi emellertid att begränsa resonemanget till den obligatoriska skolan. Målet beträffande antalet elever per klass bör i det långa perspektivet inte bindas vid någon viss siffra. Strävan bör vara att undan för undan, i den takt resurserna tillåter, sänka elevantalet. Risken för att inom överskådlig tid nå en "nedre gräns" vilken inte bör underskridas är obetydlig för att inte säga obefintlig. Etappmål bör dock uppställas, och därvid är en siffermässig precisering ändamålsenlig. Det torde bli anledning att inom kort återkomma med synpunkter på denna fråga. Vi vill dock redan i förevarande sammanhang redovisa vår principiella inställning beträffande elevantalets förhållandevisa höjd på de olika stadierna i den obligatoriska skolan. Vårt önskemål är att elevantalet på både låg- och mellanstadiet sättas lägre än på högstadiet. När — för att ta ett exempel — 1957 års skolberedning föreslår att i princip ny klass får upprättas för årskurserna på lågstadiet för varje påbörjat 25-tal

elever och för årskurserna på mellan- och högstadiet för varje påbörjat 30-tal elever, menar vi — utan att f. n. taga ställning till de angivna talen i och för sig — att delningstalet 25 skall gälla även för mellanstadiet. Vi menar att elevens behov av individuell handledning är så stort även på mellanstadiet att detta stadium bör beträffande elevantalet jämföras med lågstadiet. Till dessa synpunkter vill vi foga önskemålet om att de delningstal som kan komma att aktualiseras under den kommande tiden tillika skall utgöra maximalt vilka inte får överskridas.

En väsentlig orsak till nu gällande faktiska höga elevantal i klasserna är bristen på klassrum. Denna brist måste avhjälpas. Detta kan ske endast genom att det bygges ett större antal klassrum. För att kunna realisera önskemålen om ett även i framtiden efter hand minskande antal elever per klass, står vi inför nödvändigheten att räkna med ett intensivt klassrumsbyggande för lång tid framöver.

I denna situation måste beaktas, att vi samhällsekonomiskt befinner oss i ett läge där de samlade resurserna ställs inför poekande krav från samhällslivets olika områden. Detta kommer med all sannolikhet att förbli fallet även i framtiden så länge vi med någon grad av säkerhet kan bedöma denna. Slutsatsen härav är att investeringsutrymmet för byggande av skollokaler är begränsat och kommer att förbli det under lång tid. Inför denna situation tvingas vi att inom ramen för de begränsade resurserna producera största möjliga antal klassrum och alltså att bygga billigare.

I det sammanhanget vill vi gärna ha sagt att det finns skäl att överväga att fortsättningsvis bibehålla bygdeskolorna i vart fall under ett övergångsskede. Med hänsyn till det stora klassrumsbehovet som ett undan för undan sänkt elevantal medför finns det anledning att så långt möjligt utnyttja de lokal-tillgångar som redan står till buds.

För att lyckas i avsikten att bygga billigare bedömer vi det nödvändigt att i växande utsträckning avstå från att bygga dyrbara skollokaler av mera traditionell typ. Det blir nödvändigt att i stället väsentligt utöka byggandet av paviljonger. Det kan visserligen konstateras att paviljonger kommit till användning i växande utsträckning under senare år, men enligt vår uppfattning skulle denna lokalform med fördel kunna utnyttjas än mera. Det kan ifrågasättas om inte paviljongen bör bli den mer eller mindre normala skolbyggnaden. Det vore, som vi ser det, både möjligt och riktigt att tänka sig att den normala skolanläggningen kommer att bestå av en s. k. "permanent" kärna, inrymmande lokaler av typen laboratorium, bibliotek m. m., kring vilken paviljonger grupperas för att inrymma de mera "traditionella" klassrummen.

Mot användandet av paviljonger har framförts argumentet att dessa är att anse som provisorier. Vi är inte säkra på att detta omdöme är helt riktigt. Men oavsett vilken uppfattning som därvidlag skall anses vara den riktiga,

gäller det dock, såvitt vi förstår, att träffa ett val, ett val mellan å ena sidan ett relativt fåtal kapitalkrävande lokaler, vilka på grund av sitt fåtal icke är ägnade att tillgodose undervisningens elementära krav, och å andra sidan ett större antal billigare och till sitt utförande enklare lokaler, vilka på grund av sitt större antal har möjlighet att bättre tillgodose nämnda krav. För vår del kan tvekan icke råda om vilket val som bör träffas.

Det förestående reform- och utbyggnadsskedet inom svenskt skolväsende kommer att ställa skolan inför betydande krav på såväl organisatorisk som pedagogisk anpassningsförmåga. Det är då enligt vår uppfattning olyckligt om den obligatoriska skolan redan från början blir bunden till en dyrbar skolbyggnadsform som ger begränsade möjligheter till ändringar, eller som i vart fall kräver betydande kostnader härför och därigenom utgör ett hinder för reformens genomförande inom beräknad tid.

Härtill kommer den förutsebara föränderligheten i befolkningsgrupperingen under de närmaste decennierna på grund av vårt deltagande i en Europamarknad eller en än vidare ekonomisk och handelspolitisk samarbetskrets. Strukturrationaliserings- och lokaliseringsåtgärder kan komma att i betydande grad ändra befolkningsunderlaget, vilket på det intimaste berör den obligatoriska skolan. Risken för omfattande felinvesteringar kan inte negligeras.

För att nå vårt syfte ställs vi inför nödvändigheten att *stimulera kommunerna* till att i ökad utsträckning färdigställa lokaler enligt paviljongsystemet. Det torde böra ske bl. a. genom ändrade grunder för statsbidragsgivningen. De nuvarande bestämmelserna synes icke ge något klart utslag till förmån för paviljongbyggandet.

Enligt gällande författning utgår statsbidrag till s. k. permanenta skollokaler i förhållande till ett bidragsunderlag som bestämmes med utgångspunkt i ett på visst sätt indexreglerat grundbelopp om 900 kronor per kvadratmeter nettogolvyta. Från vårt håll har under en rad av riksdagar krävts en reduktion av detta grundbelopp med motivering att grundbeloppet av många kommuner kommit att uppfattas som den normala kostnaden vid byggande av s. k. permanenta skollokaler. Att detta grundbelopp med indexreglering är för högt beräknat har visat sig då vissa kommuner byggt skollokaler för kostnader som väsentligt understiger detsamma. Även 1958 års besparingskommitté har ansett att en omprövning bör ske. Vi anser dessa synpunkter fortfarande gälla och vidhåller alltså förslaget.

Härtill må följande ytterligare synpunkt fogas. Vid bestämmande av statsbidraget skall hänsyn tas till antal skattekronor per invånare i den kommun till vilken bidrag skall utgå. Enligt gällande grunder utgår statsbidrag med 70—80 procent av bidragsunderlaget vid ett skatteunderlag på 5—7 skattekronor och sjunker till 35—45 procent då skatteunderlaget är 17 kronor och däröver. Kommunernas skatteunderlag är numera betydligt större än vad för-

fattningen räknar med. Sålunda torde endast ett fåtal kommuner, t. ex. Karresuando, ha ett lägre underlag än 17 skattekronor per invånare. Genom denna utveckling har den reella spännvidden för statsbidragsprocenten smultit samman från 80—35 procent till i huvudsak 45—35 procent. Bidragsgrunderna bör enligt vår mening göras till föremål för översyn, varvid hänsyn skall tas till det förändrade skatteunderlaget ute i kommunerna.

Gällande regler för statsbidrag till paviljongbyggande innebär att kommunerna kan erhålla ett icke indexreglerat "enhetsbelopp" om 325 kronor per kvadratmeter nettogolvyta.

Riksdagen har tidigare haft att ta ställning till förslag om förbättringar av bidraget, såsom Ortsreglering, indexreglering samt höjning därav. Riksdagen har i skrivelse nr 261/1961 till Kungl. Maj:t givit till känna behovet av att en översyn av reglerna för bidragsgivning i samband med byggande av paviljonger företas samt av att förslag i anledning av sådan översyn snarast framlägges.

En sådan översyn sammanfaller givetvis helt med vårt syfte. Förutom att kravet på skyndsamhet bör understrykas må ytterligare synpunkter anföras.

För att göra villkoren för paviljongbyggande verkligt konkurrenskraftiga bör bidraget för sådant byggande i likhet med bidraget till s. k. permanenta lokaler graderas med hänsyn till skatteunderlaget, varvid man även åstadkommer en "rättvisare" fördelning av bidraget mellan skattesvaga och skattestarka kommuner. Det är tillika av vikt att statsbidragsbestämmelserna rörande de båda slagen av skollokaler ses i ett sammanhang. Jämsides med en genomgripande förbättring av statsbidraget till paviljonger bör en reducering ske av statsbidraget till s. k. permanenta skollokaler genom att grundbeloppet för beräkning av bidraget nedsättes.

Ett spørsmål som förtjänar uppmärksamhet är de invecklade bestämmelserna för skolbyggnadsärendenas behandlingsgång. Vi ifrågasätter om icke en förenklad och snabbare procedur vore möjlig i fråga om behovsprövnings- och projekteringsgången. Helt allmänt måste det innebära större smidighet om systemet göres enklare. Vad vi dock främst har i åtanke är önskvärdheten av en särskild förenkling som kan medverka till att redan fastställda skolbyggnadsprojekt beträffande vilka byggnadsarbetena dock ännu icke igångsatts, kan omprövas utan större omgång. Man kan visserligen anta att kommunerna f. n. känner sig föga stimulerade att ompröva ett projekt som förts fram till ett stadium där byggnadsarbetena inom överblickbar tidrymd skall igångsättas. Vi menar emellertid att en mycket enkel procedur vid omprövning av statsbidragsgivningen och omprojekteringen i kombination med effektivare statsbidragsbestämmelser enligt ovan angivna riktlinjer kan medverka till att kommunerna i vissa fall önskar lägga om sina planer.

Vi vill med åtgärder i den riktning som angivits ovan åstadkomma att flera klassrum bygges och att elevantalet i klasserna minskas,

att de enskilda kommunernas kostnader för skolbyggande sänks per klassrumsenhet,
att statsbidragsgivningen sker efter kommunernas bärkraft,
att utbyggnaden av den obligatoriska skolan kan ske snabbare genom att flera skolanläggningar och flera klassrum får rum inom investeringsramarna, samt
att felinvesteringarna i det kommande dynamiska skedet reduceras.

Med stöd av det ovan anförda hemställas,

att riksdagen måtte
dels uttala

att det framtida skolbyggandet bör kännetecknas av att andelen paviljonger eller därmed jämställda skollokaler ökas väsentligt på bekostnad av byggande av s. k. permanenta skollokaler, i syfte att öka antalet klassrum och därigenom möjliggöra ett i förhållande till nuläget lägre elevantal i den obligatoriska skolans klasser,

att förutsättningarna för att realisera detta önskemål bör skapas genom gynnsammare bestämmelser för statsbidrag till paviljongen i kombination med restriktivare bestämmelser för statsbidrag till s. k. permanenta skollokaler,

att utformningen av statsbidragsbestämmelserna avseende icke blott s. k. permanenta skollokaler utan även paviljonger bör bygga på principen om skatteunderlagsgradering för att skillnaden mellan skattesvaga och skattestarka kommuners olika bärkraft skall utjämnas, samt

att gällande bestämmelser för skolbyggnadsärendens behandlingsgång i vad avser behovsprövning och projektering om möjligt förenklas, framför allt i syfte att i förening med gynnsammare bidragsbestämmelser rörande paviljongbyggande stimulera till omprövning av redan beslutade skolanläggningsprojekt;

dels hos Kungl. Maj:t hemställa att synpunkterna i motionen lägges till grund för en genomgripande översyn av statsbidragsbestämmelserna för byggande av skollokaler.

Stockholm den 17 januari 1962

Sixten Palm

Eva Karlsson

Jean Braconier

Carl Eric Hedin